

Tann góða
tilgongdin hjá
foreldrum at
børnum við

AUTISMU

- vegleiðing til foreldur

ALMANNAMÁLARÁÐIÐ
MENTAMÁLARÁÐIÐ
HEILSUMÁLARÁÐIÐ
KOMMUNUFELAGIÐ
AUTISMUFELAGIÐ

INNIHALDSYVIRLIT

Formæli	03
Tá ábending er um autismu	04
Tá autisma er staðfest	05
Tá barnið fer í skúla	06
Tannárini – vaxnamannatilveran	07
Hent at vita	08

»Tann góða tilgongdin hjá foreldrum at børnum við autismu - vegleiðing til foreldur« er givin út í samstarvi millum Almannamálaráðið, Mentamálaráðið, Heilsumálaráðið, Kommunufelagið og Autismufelagið.

FORMÆLI

Foreldur at börnum við autismu skulu taka stöðu til nógv ymisk viðurskipti fyrir at tryggja barni sínum bestu umstøður at mennast. Tað kann vera sera trupult at finna útav, hvussu ymsu almennu skipanirnar virka, og hvør veitir hvørjar tænastrur.

Øll børn hava sama rætt til almennu tænastrurnar – heilsutænastrur, pláss á dagstovni og dagrøkt, fólkaskúla, frítíðartilboð o.tíl. Fyri at tryggja javnar atkomumøguleikar mugu børn við serligum tørvum ofta hava stuðlandi fyriskipanir umframt vanligu tænastrurnar. Hóast hendan rætt og galdandi meginreglu um geiraábyrgd, so er tilgongdin hjá foreldrum at tryggja barni sínum hendan rætt ofta tyngjandi og fløkt.

Autismufelagið hevur áhaldandi víst á hesa stöðu, og hevur saman við Almanna- málaráðnum, Heilsumálaráðnum, Menta-

málaráðnum og Kommunufelagnum arbeitt við einari verkætlan við endamálinum at finna eina loysn. Orðaða endamálið við verkætlanini er at skipa eina góðatilgongd fyrir foreldur at börnum við autismu.

Niðurstøðurnar frá hesum arbeiði eru nú savnaðar í einum tilmæli um, hvussu ein góð tilgongd kann skipast, og yvirlýsing um samstarv um at fremja tilmælini er undirskrivað av landsstýrisfólkunum í almanna-, menta- og heilsumálum og av formanninum í Kommunufelagnum. Vónin er, at almenna tænastran við hesum verður greiðari og betri skipað.

Hesin faldari er ein vegleiðing til foreldur um innihaldið í tí góðu tilgongdini.

TÁ ÁBENDING ER UM AUTISMU

Það eru ofta foreldrini, sum fyrst varnast, at barnið ikki mennist sum onnur börn. Kanska er barnið seint at byrja at tosa, ella tað spælir øðrvísi enn hini, ella vísir lutum størrri ans enn øðrum fólkkum. Í hesi støðuni er tað týðningarmikið, at foreldrini fáa neyðugu hjálpina. Granskingin vísir, at tað er sera umráðandi, at børn við autismu fáa brekið staðfest so tíðliga sum gjørligt, og harvið eisini fáa tillagaðan pedagogikk so tíðliga sum møguligt.

Verður barnið ansað heima, kunnu foreldur venda sær til heilsufrøðingin www.gigni.fo ella kommunulæknan um stúranina. Er barnið í ansingartilboði, kunnu tey tosa við starvsfólkini har um stúranina.

Heilsufrøðingurin, kommunulæknin ella starvsfólkini í barnaansingini gera síðan eina meting av støðuni. Hava tey somu stúran um menningina hjá barninum, skipa tey í samráð við foreldrini fyri, at barnið verður tilmeldað Sernámi. Í tilmeldingarskjalinum verða eygleiðingarnar hjá foreldrum og fakfólkkum lýstar.

Eru starvsfólkini ikki samd við foreldrini um, at orsök er at vera stúrin um menningina hjá barninum, kunnu foreldrini sjálvi venda sær beinleiðis til Sernám. Hetta gera tey við at útfylla tilmeldingarblaðið, sum er at finna á heimasíðuni www.sernam.fo og senda tað til Sernám.

Sernám greinar síðani støðuna hjá barninum grundað á eygleiðingarnar hjá foreldrum, heilsufrøðingi, kommunulækna og starvsfólkkum í barnaansingini. Tá støðan er greinað, vendir Sernám aftur til starvsfólk í barnaansingini við ráðgeving, so námsfrøðin skjótast gjørligt verður tillagað barninum.

Meðan bíðað verður eftir, at autima verður staðfest, bjóðar Sernám foreldrunum uppfylgingarsamrøður hjá sálarfrøðinginum, sum hevur málið hjá teirra barni. Endamálið við samrøðunum er at hjálpa foreldrum at skilja og handfara truplu støðuna, tey tá eru í.

Vísir kanningin á Sernámi, at grundaður illgruni er um, at barnið hevur autismu, so

»TAÐ ERU OFTA FORELDRINI,
SUM FYRST VARNAST,
AT BARNIÐ IKKI MENNIST
SUM ONNUR BØRN «

skal staðfestast, um so er. Sernám vísir tá barninum til Psykiatriska depilin www.lsh.fo, sum ger serkanningar og kann áseta at talan er um autismu.

Áðrenn barnið verður ávíst til barna - og ungdómspsykiatriska toymið á Psykiatriska deplinum, skal tað til eina vanligu barnakanning hjá egnum kommunulækna. Ráðini eru, at barnið skal kannast fyri aðrar likamligar sjúkur, sum kunnu mistakast fyri autismu. Talan kann vera um, at barnið hevur eitt syndrom, at barnið hevur onkra neurologiska sjúku, at barnið ikki hoyrir o.a

TÁ AUTISMA ER STAÐFEST

Tá autismu verður staðfest hjá einum barni, fáa foreldrini undirvísing á Psykiatriska deplinum, saman við øðrum foreldrum. Endamálið er at læra at skilja, hvat autismu er.

Harnæst verður eitt tvørgerialigt toymi við einum samskipara skipað til hvørt barn, sum fær staðfest autismu. Toymið verður mannað við foreldrunum og umboðum fyri hvørt av hesum økjum: almannaøkinum, heilsuøkinum, námsfrøðini og sernámsfrøðini.

Psykiatrisk depilin, Sernám, og Almanna-verkið luttaka í øllum toymum, men annars verður toymið sett saman alt eftir støðuni hjá ávísa barninum. Er barnið á dagstovni, verður eitt starvsfólk á dagstovninum limur í toyminum. Gongur barnið í skúla og frítíðarskúla, verða eitt umboð fyri skúlan og eitt umboð fyri frítíðarskúlan limur í toyminum. Ein av toymislimunum, oftast umboðið frá Almanna-verkinum, verður samskipari hjá familjuni. Toymið hevur fund regluliga einaferð árliga og annars, tá tørvur er. Psykiatrisk depilin innkallar til fyrsta fund í toyminum. Seinni er tað samskiparin, sum fyriskipar toymisfundir.

Í gerandisdegnum samskifta foreldrini við tey starvsfólk, sum eru um barnið – tað kann vera í dagstovninum, skúlanum, frítíðarskúlanum og stuðulsfyriskipanini.

Men, hava foreldur tørv á at koma í samband við toymið, skulu tey venda sær til samskiparan.

Toymið ger eina virkisætlan fyri barnið, grundað á tørvin hjá barninum og ynskini hjá barninum og foreldrnum. Allir toymislimir semjast um ætlanina, og soleiðis verða útlitini og gongdin greið, og øll kenna sína uppgávu og ábyrgd. Øll hugsandi ivamál skulu viðgerast í toyminum, og støða skal takast til bestu loysn. Virkisætlanin verður dagførd á hvørjum toymisfundi.

Eftir at ábendingin um autismu er staðfest, og familjan skal fáa gerandisdagin at virka, kann tørvur á kreppuhjálpi stinga seg upp.

Er tørvur á kreppuhjálpi, skal kommunulækni ávísa foreldrum og barnið til viðgerð hjá privatstarvandi sálarfrøðingi. Henda kreppuhjálpi verður goldin partvíst við gjaldi frá Heilsutrygd www.heilsutrygd.fo, og foreldur kunnu søkja Almannaeverkið www.av.fo um gjald av egingjaldinum.

Samskiparin hjá familjuni er oftast eisini sosialráðgevi teirra í Almannaeverkinum.

Hesin veitir teimum ráðgeving um møguleikarnar fyri fíggarligum stuðuli eftir almannaóggávuni: endurgjald fyri meirútreiðslur vegna brekið, endurgjald fyri inntøkumissi vegna brekið og hjálparráð.

Somuleiðis veitir samskiparin ráðgeving um møguligar tænastr eftir almannaóggávuni: sosiala ráðgeving, námsfrøðiliga ráðgeving frá autisumkonsultenti,

umlætting, barnaansing, um barnið ikki kann integrerast í kommunala ansingarskipan, frítíðartilboð eftir at frítíðarskúlin er liðugur í kommununi, vanliga eftir 2./3. flokk.

TÁ BARNIÐ FER Í SKÚLA

Sernám ger eina støðumeting av barninum í sambandi við skúlabyrjan.

Spurningurin, hvat skúlatilboð er best hóskandi fyri ávísa barnið, verður viðgjørður í tvørgjærliga toyminum, tá barnið er um 5 ár. Ivamálini kunnu vera fleiri:

- » Skal barnið í vanligan skúlaflokk?
- » Hvat tilboð kann skúlin veita?
- » Hvønn stuðul kann Sernám veita?
- » Hevur skúlin royndir við børnum við autismu?
- » Hava starvsfólk neyðugan førleika, ella skal førleikamening setast í gongd?
- » Skal barnið í serflokk?
- » Er serflokkur á ávísa skúlanum, ella skal barnið í annan skúla?
- » Ber til at samskipa stuðulstiltakið í skúlanum og frítíð?

» Við góðu tilgongdini verður leikluturin hjá ymisku myndugleikunum samskipaður – vit fara at gera tað lættari at vera familja við børnum við autismu í Føroyum. «

Hesar avgerðir verða eftirmettar í toyminum, sum barnið mennist og støðan broytist.

Øll børn, sum hava fingið staðfest autismu, fáa eitt skipað skifti frá dagstovni til skúla/ forskúla. Dagstovnurin og kommunan skulu kunna skúlan um støðuna hjá barninum í góðari tíð áðrenn skúlabyrjan. Kunningin verður gjørd í samráð við Sernám.

TANNÁRINI – VAKSNAMANNA- TILVERAN

Ein nýggj støðumeting verður gjørd, tá barnið er 14-15 ár, og ein ætlan skal leggjast fyri vaksnamannalívinum.

Fólkaskúlin bjóðar øllum børnum við autismu skúlavegleiðing, tá tey eru 14-15 ár.

Tað er somuleiðis ein fastur partur av virkisætlanini at staðfesta, hvat tilboð ávísar barnið hevur ynski um og tørv á eftir loknan fólkaskúla.

Virkisætlanin skal viðgera hesar spurningar, tá barnið er um 14-15 ár:

- » Hvørji ynskir hevur barnið um útbúgving ella arbeiði?
- » Er hóskaði miðnámsskúlatilboð?
- » Er annað hóskaði skúlatilboð?
- » Er tørvur á arbeiðsbúgvingartiltaki, t.d. arbeiðsroynd?

Eftir eina mennandi tilgongd í skúlaverkinum ella á arbeiðsmarknaðinum skal virkisætlanin greiða vaksnamannatilveruna:

- » Hvør skal framtíðarbústaðuri vera: íbúð – íbúð við stuðli – pláss í búfelagsskapi – sambýli?
- » Hvat verður uppihaldsgrundarlagið: arbeiði – tillagað starv - fyrítíðarpen-sjón?

HENT AT VITA

AUTISMUFE­LAGIÐ

Tlf. 509031
formadurin@autisma.fo
www.autisma.fo

MBF

Íslandsvegur 10 c
FO-100 Tórshavn
Tlf. 317373
mbf@mbf.fo
www.mbf.fo

SERNÁM

Frælsið 32
Postboks 2036
FO-110 Tórshavn
Tlf. 360200
sernam@sernam.fo
www.sernam.fo

PSYKIATRISKI DEPILIN

Landssjúkrahúsið
J.C. Svabosgøta 41-49
FO-100 Tórshavn
Tlf. 304500
lsh@lsh.fo
www.lsh.fo

ALMANNAVERKIÐ

Smyrilsvegur 20
Postrúm 3096
FO-100 Tórshavn
Tlf. 360000
av@av.fo
www.av.fo

KOMMUNUFE­LAGIÐ

R. C. Effersøesgøta 30,
FO-100 Tórshavn
Tlf. 302480
kf@kf.fo
www.kf.fo

HEILSUTRYGD

Postsmoga 52
Klaksvíksvegur 2
FO-710 Klaksvík
Tlf. 61 40 00
heilsutrygd@heilsutrygd.fo
www.heilsutrygd.fo

GIGNI

Niels Finsensgøta 37
Postboks 132
FO-110 Tórshavn
Tlf. 562300
gigni@gigni.fo
www.gigni.fo

Serflokkar og onnur
sernámsfrøðilig tilboð

www.nam.fo
www.sernam.fo